

PERSPEKTIV PÅ 80-TALET

GUNNAR AHLSTRÖM: *Det moderna genombrottet i Nordens litteratur.*
Pris 14:50.
KF:s för

DET GUNNAR AHLSTRÖM är ett stort, lärt och roligt arbete som belyser den sociala bakgrunden till den litteratur som i Sverige sammanfattas under beteckningen 80-talet; de oftast återopade författarna från Danmark och Norge är Ibsen, Björnson, Kielland, Brandes, Drachmann och J. P. Jacobsen. Bokens styrka ligger enligt min mening dels i en rad frodiga skildringar av den "moderna tidens" genombrott, dels i analyserna av vissa motiv och figurer i de behandlade verkten, t. ex. i framställningen av affärsmannen, prästen, läkaren,

kvinnan osv. hos olika författare. Stilen är ofta briljant, stundom överlastad och forcerad ("in i detta av suckan och bävan preparerade tros-läge tränger sedan Kierkegaard och trycker intellektualismens törnekrona på pubertetsårens kvardröjande korsfästelsestämningar"). Man får intrycket av ett lärorikt, ibland lysande kåseri, men stannar många gånger i tvekan om vad författaren egentligen vill säga.

Meningen i största allmänhet tycks vara att fastställa samband mellan det sociala och politiska läget och genombrottstidens litteratur. Men just på denna punkt saknas klart besked. De generella teserna om förhållandet mellan samhälle och litteratur är formulerade med sådan försiktighet att de närmar sig det intetsägande (t. ex. sid. 22 f., 60). Den för boken speciella tesen kan kanske antyd på så sätt att den liberala borgerliga samhällsform som blev förhärskande i Norden efter 1800-talets mitt snabbt förmädes med politisk och religiös konservatism och att protesten mot denna förening kännetecknade genombrottslitteraturen. Den smått gudlige och rojalistiske företagaren, med Vasaorden och schaggsoffan, var visserligen ur produktionens synpunkt framstegets man, men blev för de känsliga, intellektuellt relativt frigjorda författarna symbolen för en motbudande blandning av anpassning, konventionalism, hyckleri och hänsynslös självhävdelse — det sämsta i både konservatism och laissez faire.

Det skall icke bestridas att denna långtifrån nya tes i åtskilligt bidrar till förståelsen av genombrottslitteraturen. Den är emellertid för allmän, för självklar för att bli av större värde. Den litteratur Ahlström behandlar är så rik och skiftande att det är diskutabelt om dess inriktning kan fångas med de grova sociologiska redskap som här nyttjas. Ibsen, Björnson och Strindberg, för att ta några av förgrundsmännen, genomgick under skedet 1870—1890 — såsom också Ahlström betonar — så många utvecklingsfaser att ett perspektiv av denna art försvårar en nyanserad och individualiserad undersökning.

Viktigare är kanske att hela betraktelsesättet inbjuder till en godtycklig och schematisk behandling av det politiskt-sociala skeendet. Genom att i ett visst läge hänvisa till tre eller fyra fakta och försumma de andra blir det lätt att bevisa vad som helst, och för denna frestelse har Ahlström gång på gång dukat under. På sidan 74 talas om "liberalismens avblomstring" som en allmänuropeisk företeelse redan efter 1848, och beviset är här Napoleon III:s diktatur och några rader ur Marx pam-

flett om dess tillkomst. Sätillvida är naturligtvis detta riktigt som de vinningar liberalismen gjort under revolutionsåret 1848 icke blev bestående, men därmed är ej sagt att den europeiska liberalismen skulle ha blivit svagare än under tiden före detta år; med starka skäl kan tvärtom hävdas att dess glanstid kommer efter frihandelns seger i England 1846. Några sidor längre fram förklarar Ahlström att liberalismens prestige hårt drabbades av händelserna på 1870-talet. Härvid återopas bland annat att det Napoleonska väldet föll — trots att dess upprättande förut varit bevis på liberalismens avblomstring — och att Disraeli besegrade Gladstone vid parlamentsvalen i England 1874; däremot nämnes inte att enligt en väl motiverad uppfattning nyliberalismen bröt genom i England med Gladstones andra regeringsbildning år 1880. En läsare av Ahlströms arbete skulle kunna tro att liberalismen i Europa gick tillbaka under hela 1800-talet, om han inte visste att utvecklingen i stort sett gick i rakt motsatt riktning.

Detta egendomliga perspektiv sammanhänger med att författaren icke skiljer på gammalliberalism och nyliberalism. Att tala om 1800-talsliberalismen som en stillastående åskådning måste leda till fatala konsekvenser; Louis De Geers ideologi var dock en helt annan än Karl Staaffs, lord Greys en annan än Asquiths eller Lloyd Georges. Men något försök att utreda dessa förhållanden görs inte, trots att socialreformismens och den demokratiska linjens framträngande inom liberalismen är ett viktigt led i de brytningar som präglade genombrottstidens litteratur.

Docent Ahlström behandlar i huvudsak de tre skandinaviska länderna som en enhet; samma sociala faktorer antas ha påverkat den litterära verksamheten i Sverige, Norge och Danmark. Även på denna punkt har perspektivet blivit för ensidigt. Det är ostridigt att de tendenser som kännetecknar det moderna samhället och som Ahlström dröjer vid — industrialisering, kommersialisering, intellektualisering, demokratisering — gjorde sig vida tidigare och starkare gällande i Danmark och Norge än i Sverige. Detta endast antyd på en och annan punkt i arbetet, i det hela ignoreras denna centrala skillnad, och Sverige beskrives som om det omkring år 1880 varit ett land av företagare och arbetare, icke av byråkrater och bönder. Stundom leder brytningen mellan viljan att schematisera och insikten om det verkliga lägets komplicerade natur till rena motsägelser. På sidan 73 läses att "två-kammarsystemets tillkomst blev det slutliga institutionella tecknet på det gamla ständerstyrda kungadömet förvandling till en borgerlig 1800-talsstat"; på sidan 77 åter heter det att "genom sin fyrkvalda sammansättning kom första kammaren att verka som ett plutokratiskt, stockkonservativt riddarhus, under det att andra kammaren behärskades av de fylligt företrädda jordbruksintressena..." I själva verket var den svenska representationen omkring 1880 icke alls "borgerlig" i samma mening som den danska eller den norska, demokratiska tendenser

gjorde sig i Sverige långt mindre gällande, hela den sociala strukturen var hos oss en annan. I det sammanhanget uppstår den av författaren försummade frågan om de inflytelser från Danmark och Norge framkallade ett ur sociologisk synpunkt så att säga för tidigt 80-tal hos oss.

Exemplen på godtycke av denna art skulle kunna mångfaldigas. I sista kapitlet fastslås att det sociala underlaget för den litteraturriktning boken handlar om var för litet och att därför med 90-talet en klar reaktion inträdde — "en intellektualismens avrustningsprocess, en nedskrotning i stor stil av de förnuftsmässiga riktlinjerna för den medborgerliga och mellanfolkliga sammanlevnaden". Varför skulle genombrottsdiktningen vara socialt förklarlig 1885 men orimlig 1895? Och hur kan författaren nöja sig med att känneteckna 90-talet med dessa agitationsfraser? Lika löslig är framställningen av 1890-talets politik. Med några ord om ökat försvar, strejker och klasskamp och om att högerregeringar satt vid makten i Norden 1897 motiveras påståendet att detta årtionde var början till en allmän och långvarig reaktion. "Bismarcks 1890 avslutade jämviktsera framstod som en ölstugeidyll gentemot den vanvetets utrikesepok som nu bröt in i Lohengrinhjälmarnas, kapprustningens, flottprogrammets, kolonistridernas och de imperialistiska alliansernas tecken; man var på väg mot 1914 och dess fortsättning 1933." (Detta sägs, väl att märka, för att förklara 90-talets nordiska litteratur.) Påpekandet att efter sekelskiftet alla de nordiska länderna gick in i ett skede av demokrati, sociala reformer och liberalt eller socialistiskt styre är tillräckligt för att döma denna historieskrivning, som kränker kraven på saklig korrekthet och tankereda.

Herbert Tingsten.

D·N

23/1 1948

Socialdemokratin inför kommunismen

I press och riksdag har det socialdemokratiska partiets oklara hållning till kommunismen kritiserats. Svar har ingått i tidningarna och i en rad deklamationer, särskilt av statsministern, i remissdebatten. Kritikerna talar i ond tro, påstår man, gränslinjen mellan socialdemokrati och kommunism är lika klar och fast som någonsin. Dessa svar är glädjande, ty de visar i varje fall en tendens att just nu markera motståndningen till diktaturpartiet. Är de också övertygande?

Ja, så tillvida som ingen miss-tänker statsministern och flertalet ledare inom partiet för sympati för kommunismen. Deras demokratiska sinnelag betvivlas inte, det är för närvarande det väsentliga föreningsbandet mellan dem och den icke socialistiska oppositionen. Men då de utan förbehåll talar för hela sitt partis räkning övertygar de inte. Inom detta parti framträder en benägenhet att släta över skillnaden mellan socialdemokrati och kommunism och därmed mellan demokrati och diktatur. Och detta förhållande försvinner inte, de uttalade orden blir inte osagda, därför att statsministern förnekar och dementerar.

Några bevis bland många. Strax före 1946 års val (den 13 september) yttrade den socialdemokratiska ledaren i Stockholm, hr Z. Höglund, enligt stenografiskt referat följande: "Det finns i detta nu ingenting till vänster om socialdemokratin, sen

kommunisterna har slutit upp omkring arbetarrörelsens efterkrigsprogram... Det finns ingenting att slåss emot åt vänster i det aktuella läget." Hr Höglund sade inte ett ord om kommunismens diktaturvilja; tvärtom framhöll han att man utslutande borde propagera mot de borgerliga partierna. För några månader sedan, den 9 september 1947, hyllade en annan förgrundsmän inom socialdemokratin, Georg Branting, i en artikel i Morgon-Tidningen den bulgariske diktatorn Dimitrov. Införandet av kommunistisk diktatur i Bulgarien beskrevs som en "befrielseprocess", ett försök att förverkliga "vad som under lidandets och ofrihetens dagar kristalliserats fram som en föreställning om den riktiga folkstyrelsen, den verkliga demokratin". En lyckönskan frambars till "det nya, fredsälskande och reformivrige Bulgarien". Inte ett ord om terrorism vid valen, om pressens likriktning, om dödsdomen över motståndsmannen Petkov.

I den socialdemokratiska pressen, särskilt i Stockholm, har under lång tid ett överslättande av den kommunistiska regimens våldsmetoder varit regel. Ingenting om undertryckningen av medborgerlig frihet, om valtvånget och förföljelserna i de ryska drabantstaterna. Y. Lundbergs och S. Hellströms skandalösa skildring från Sovjet — där diktatur, slavarbete och terror inte ens berördes — utgavs av partiförlaget och beskrevs av ledande tidningar som en måttfull och pålitlig orientering. Genom att direkt uppmana arbetarna att hellre läsa kommunistisk än icke socialistisk press rekommenderade man diktaturtidningarna.

Oklara men icke desto mindre i samma riktning gående uttalanden från regeringshåll har bidragit att ge denna strömning styrka. Utrikesministern har angräpat den press som betonar vår ideella samhörighet med västern, men icke den press som blott avspeglar avsikterna hos de makthavande i öster. Förra handelsministern betecknade den icke socialistiska oppositionen som "onationell" och nazistiskt färgad i sin propaganda samtidigt som han berömde kommunismen som "regeringstrogen och socialdemokratiskt trogen" (16 mars 1947). Har andra ledare eller den socialdemokratiska pressen inskridit mot uttalanden som dessa? Inte med ett ord.